

Гуменюк І.Л.

Варіювання рівня емоційно-прагматичного потенціалу в англомовних прозових описах природи

Гуменюк Інна Леонідівна,

викладач кафедри практики англійської мови

Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка,

Суми, Україна

Анотація. У статті досліджуються закономірності варіювання рівня актуалізації критерію емоційно-прагматичного потенціалу в сільських і міських описах природи англомовної прози на основі даних, отриманих у ході акустичного аналізу.

Ключові слова: *акустичний аналіз, сільські описи природи, міські описи природи, англомовна проза, критерій емоційно-прагматичного потенціалу.*

Закономірними результатами розвитку експериментальної фонетики як важливої галузі сучасної лінгвістики є розробки нових й удосконалення існуючих методів і методик дослідження тексту. Серед вирішуваних фонетистами наукових проблем особливої гостроти набуло останнім часом питання підвищення коректності зіставлення певною мірою суб'єктивних даних аудитивного аналізу з отриманими на основі акустичного аналізу точними числовими показниками перцептивних параметрів досліджуваних висловлень або певних фрагментів тексту. Зазначена проблема зумовлена, насамперед, тим, що у багатьох випадках дані аудитивного та акустичного аналізів не співпадають або недостатньо щільно корелюють між собою, внаслідок чого процедура їхньої лінгвістичної інтерпретації стає занадто складною та малоефективною.

Значний внесок у методологію вирішення подібних питань було зроблено висуненням вітчизняною дослідницею А.А. Калитою нового теоретичного принципу – принципу збереження емоційно-прагматичного потенціалу висловлення. Будучи покладеним в основу розроблюваного нею енергетичного підходу до дослідження мови та мовлення [1], цей принцип указував на здатність висловлення, реалізованого мовцем у певному емоційному стані, зберігати свій емоційно-прагматичний потенціал (далі ЕПП) завдяки його внутрішньому перерозподілу між фонетичними та іншими смисловими елементами висловлення [2, с. 11]. В обсязі подальшого наукового опрацювання енергетичного підходу його авторкою у співпраці з Л.І. Тараненко було обґрунтовано [3] безрозмірний критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення (далі К) та запропоновано [4] метод комплексної енергетичної оцінки процесу просодичного оформлення мовлення. При цьому експериментально [3] було визначено межі значень критерію Калити-Тараненко (К), які відповідають таким рівням актуалізації ЕПП висловлення: низький (К до 30), середній (К = 30 – 105), високий (К > 105).

Тому метою цієї публікації є виявлення на основі даних акустичного аналізу особливостей актуалізації рівнів ЕПП в описах природи англомовної прози.

Масив опрацьованих нами описів природи складав 60 їхніх експериментальних фрагментів. Для зручності аналізу всі досліджувані фрагменти було диференційовано на сільські та міські описи природи із подальшим їхнім розподілом на статичні, статично-динамічні і динамічні.

Обробка результатів дослідження дозволила з'ясувати частотні особливості варіювання рівня ЕПП, відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Частотні показники розподілу рівнів актуалізації ЕПП у міських описах природи (%)

Рівень ЕПП	Статичні	Статично-динамічні	Динамічні
Високий	95,45	87,5	100
Середній	0,00	0,00	0,00
Низький	4,55	12,5	0,00

Дані таблиці вказують на зростання високого рівня ЕПП міських описів природи у такій послідовності: статично-динамічні → статичні → динамічні. При цьому було встановлено, що високий рівень ЕПП досягається, зазвичай, завдяки переважанню інтонаційного оформлення над лексико-граматичним, а інколи й унаслідок односпрямованої дії одиниць різних мовних рівнів. Наявність незначної кількості статичних і статично-динамічних описів з низьким рівнем ЕПП пояснюється їхньою статичною природою й перевагою лексичного наповнення і граматичної будови над інтонаційним оформленням описів. Міських описів із середнім рівнем ЕПП не зафіксовано. Крім того, було зареєстровано невеликий відсоток статичних описів природи, які за критерієм Калити-Тараненко знаходилися у зоні між середньою і нижньою межею високого рівня ЕПП. Такі описи міських пейзажів відповідно до рекомендацій праці [4] віднесено нами до високого рівня. Зазначені труднощі віднесення міських описів природи до певного рівня ЕПП пояснюються перевагою в них лексичного наповнення (вживання емоційної й оцінної лексики) над інтонаційною організацією.

Міські описи природи містили також невелику кількість фрагментів, маркованих К вище за 300 одиниць, з перевагою статичних. Комунікативні й емоційні центри описів природи, де зареєстровано такі числові показники, характеризуються, як правило, високою або підвищеною гучністю, оформленням високими чи середньо підвищеними різновидами термінальних тонів, швидким або прискореним темпом, складним чи змішаним ритмом, поступово спадною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю, пролонгацією наголошених голосних з уповільненням темпу на ключовому слові й широким або розширеним тональним діапазоном. Переважання високого рівня ЕПП у статичних міських описах пояснюється тим, що завдяки саме такому просодичному оформленню та одновекторній взаємодії одиниць інших мовних рівнів з елементами інтонації забезпечується рівень актуалізації ЕПП > 300.

Частотні особливості варіювання рівня ЕПП у сільських описах природи відображені нами в таблиці 2.

Таблиця 2

Частотні показники розподілу рівнів актуалізації ЕПП у сільських описах природи (%)

Рівень ЕПП	Статичні	Статично-динамічні	Динамічні
Високий	70, 93	100	100
Середній	29,17	0,00	0,00
Низький	0,00	0,00	0,00

Як видно з таблиці, особливістю розподілу значень критерію Калити-Тараненко в озвучених сільських описах природи є переважання їхньої актуалізації на високому рівні ЕПП. У сільських статичних описах природи зафіксовано також описи, актуалізовані із середнім рівнем ЕПП, що, ймовірно, зумовлено їхньою статичною природою. Сільських описів з низьким рівнем ЕПП не виявлено. Серед усіх видів сільських описів природи було виокремлено певну групу фрагментів, які за рівнем ЕПП межують між низькою зоною високого й високою зоною середнього рівня ЕПП. Особливістю таких описів є різновекторна природа взаємодії лексичного наповнення, граматичної будови та їхнього інтонаційного оформлення з перевагою одиниць перших двох мовних рівнів.

Крім того, в експериментальному корпусі сільських описів зафіксовано певну кількість фрагментів з $K > 300$. Серед них має місце переважання статичних і динамічних описів. Такі показники у динамічних описах пояснюються, насамперед, їхньою динамічною природою, а у статичних – просодичним оформленням (модифікації гучності й темпу упродовж усього описового фрагмента з їх найвищими показниками на певних ділянках, змішаним ритмом, оформленням комунікативних і/або емоційних центрів середньо підвищеними та високими різновидами простих і складних спадних і висхідних термінальних тонів, а також складним інтонаційним контуром з двома кінетичними тонами, поступово спадною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю, усиченою і ковзною шкалами та різновекторною взаємодією одиниць мовних рівнів з переважанням сегментного й надсегментного рівнів.

Спільною рисою для сільських і міських описів природи є те, що у ході аудитивного й акустичного аналізів зафіксовано неспівпадіння у визначенні рівня ЕПП. Інколи під час аудитивного аналізу виникали труднощі щодо віднесення того чи іншого описового фрагмента до конкретного рівня ЕПП. Це здебільшого пояснювалось суб'єктивністю оцінок інформантів та інколи різновекторністю взаємодії одиниць усіх мовних рівнів з домінуванням предметної, сенсорної лексики та граматичною будовою описових фрагментів.

За результатами дослідження експериментального матеріалу нами були визначені варіантні й інваріантні моделі просодичного оформлення сільських та міських описів природи з різним рівнем ЕПП. Проілюструємо особливості просодичної організації описів їхніми найтиповішими прикладами. Розглянемо спочатку міські описи природи. Наприклад: "In the *distance* § on a 'very 'edge of 'Rome § Michel'angelo's 'massive 'Dome § 'blotted the 'setting 'sun – | 'St. ↑Peter's Ba'silica, § 'Vatican 'City || " [5, с. 215]. Наведений міський статичний опис актуалізовано на низькому рівні ЕПП (K = 34,71) з його піком на слові *distance* в ініціальній інтоногрупі, яка знаходиться у зоні звуженого тонального діапазону середньо зниженого висотного тонального рівня та оформлена низьким різновидом висхідного термінального тону. Таке інтонаційне оформлення ніби готує слухача до сприйняття панорами спокійного вечірнього Риму. Увесь опис характеризується помірними темпом і гучністю, здебільшого простим ритмом. Завдяки хрипкому тембру в уяві слухача виникає картина спокою в італійській столиці, яка готується до настання ночі.

Наступні приклади демонструють типове просодичне оформлення описів із середнім рівнем ЕПП. Наприклад: "A '*wavering* 'yawuuh 'rose in a 'purple 'gloom, | and the 'young 'man 'frowned. || It was 'some 'Tom-cat's 'love 'song, | and there was 'nothing 'pretty a'bout 'that|| " [9]. Цей статичний опис з K = 108,43 віднесено до середньої зони актуалізації ЕПП. Пік емоційності знаходиться в ініціальній інтоногрупі на лексемі *wavering*, маркованій висхідним рухом тону на першому наголошеному складі з підвищеним тональним рівнем, й реалізується з відносно підвищеною гучністю порівняно з іншими ділянками наведеного опису. Крім того, аналізована інтоногрупа оформлена двома спадними тонами, що надає їй певної емоційності, й передає дрижання голосу кішки та створює у слухача неприємне враження від порушення спокою й тиші. На статичність і середній рівень ЕПП впливає також оформлення описового фрагмента низькими й середньо підвищеними спадними тонами, помірними гучністю й темпом, звуженим тональним діапазоном усього опису вечірнього міста.

Прикладом статично-динамічного опису із середнім рівнем ЕПП може слугувати такий уривок: "The 'next 'day § was the 'thickest 'yet, | and the 'last of our ↑strange Oc'tober 'heat. || 'Thunder was 'rumbling in the 'west | when I 'came to 'work, § and the 'dark 'clouds , § were be'ginning to ↑stack 'up 'there. || They 'moved 'closer § as the 'night 'came 'down, § and we could 'see ↑blue-•white 'forks of 'lightning § 'jabbing 'out of them. || There was a tor'na'do § in Tra'pingus 'Coun'ty § a'round 'ten 'that 'night – | it 'killed ↑four 'people § and 'tore the 'roof 'off the 'livery 'stable § in 'Tefton | – and 'vicious 'thunderstorms § and 'gale-force 'winds § at 'Cold 'Mountain. || 'Later it 'seemed to 'me § as if the 'very 'heavens § had pro'tested the 'bad 'death § of Ed'uard Dela'croix || " [8, с. 277]. Наведений опис міста реалізується у високій зоні середнього рівня ЕПП (K = 146,03). Пік ЕПП зареєстровано на початку динамічної частини опису, де описується велика гроза й торнадо. Лексема *clouds* оформлена середньо підвищеним висхідним тоном, помірними темпом і гучністю. Упродовж динамічної ділянки опису ці параметри варіюють від помірних показників до підвищеної гучності й прискореного темпу до сповільненого темпу й зниженої гучності; всі повнозначні слова виділені наголосом, зафіксовано також звужений тональний діапазон наприкінці опису, що передає передчуття біди, неспокою й напруження від очікування близької смерті злочинця.

Особливості просодичного оформлення динамічних міських описів з рівнем ЕПП, що знаходяться у високій зоні ЕПП або її нижньому рівні, можна прослідкувати на такому типовому прикладі: " 'No 'fog, § 'no 'mist; § 'clear, 'bright, § 'jovial, 'stirring, 'cold; | 'cold, § 'piping for the 'blood to 'dance to; | 'Golden 'sunlight; § 'Heavenly 'sky; § 'sweet 'fresh 'air; § 'merry 'bells. || Oh, 'glorious! || 'Glorious! || " [6, с. 72]. Цей приклад опису зимового ранку в Лондоні реалізовано у зоні високого ЕПП (K = 463,64) з піком на слові *cold*, що формує окрему інтоногрупу в медіальній позиції. Зафіксований емоційний центр опису інтонаційно маркований високим різновидом спадного тону, широким тональним діапазоном, прискореним темпом, підвищеною гучністю. Такому центру передують інтоногрупа відокремлена середньою паузою з комунікативним центром, оформленим рівним низьким тоном, що допомагає виділенню емоційного піку опису й створенню у слухача приємного враження від споглядання ранку в місті, незважаючи на лютий холод.

Як видно з наведених прикладів, типовими просодичними ознаками міських описових фрагментів, що мають низький рівень ЕПП, є: помірні показники темпу й гучності, низькі або середньо знижені різновиди рівних, спадних, висхідних термінальних тонів, середній або звужений тональний діапазон,

середньо знижений та підвищений висотнотональний рівень інтоногруп з піками ЕПП та цілих уривків. Статично-динамічним і статичним описам міста із середніми показниками критерію ЕПП притаманні низькі й середньо підвищені висхідні й спадні термінальні тони, варіювання показників гучності і темпу від низьких і помірних до підвищених, звужений та середній тональний діапазон, складний інтонаційний контур. У динамічних міських описах спостерігаються високі й середньо підвищені спадні й висхідні термінальні тони, розширений і широкий тональний діапазон, модифікації темпоральних характеристик (сповільнений – прискорений – швидкий) і гучності (помірна – підвищена – висока). Емоційні центри інтоногруп, які є піками емоційності всього опису, інколи інтенсифікуються внутрішньосинтагменною паузою, ковзною шкалою, високим або підвищеним висотнотональним рівнем на цій ділянці.

Розглянемо особливості варіювання критерію рівнів ЕПП у сільських описах. Типовим прикладом статичного опису із середнім рівнем ЕПП може слугувати наступний уривок: "*The 'scene be fore him* § *'looked like an i↑ddylia campus.* || *A 'grassy slope* § *'cascaded downward* § *'onto an ex↑pansive loneliness,* | *where clusters* § *of sugar maples* § *'dotted quardrangles* § *'bordered by ↑brick dormi,tories and footpaths* ||" [5, с.165].

У наведеному фрагменті з піком ЕПП на слові *loneliness* ($K = 83,42$) у медіальній позиції в описі змальовується картина англійської сільської місцевості зі спокійним розміреним життям, що підтверджується просодичним оформленням емоційного центру опису, а саме: помірною гучністю й сповільненим темпом, розширеним тональним діапазоном, середньо підвищеним спадним термінальним тоном, якому передують середня за тривалістю пауза та повнозначне слово, виділене спеціальним підйомом.

Інший опис сільської місцевості ілюструє високий рівень ЕПП у динамічних описах. Наприклад: "*And over him* § *'stood a ↑terrible thing,* | *'biting at his throat,* | *a 'great* § *'black hound,* | *'larger than ↑any other hound.* || *When the 'men went forward* | *the 'beast* § *'turned its ↑blazing eyes* § *and 'bloody jaws on them* ||" [7, с. 105]. Цей приклад реалізується у зоні високого рівня ЕПП з показником $K = 321,60$ на лексемі *turned*, яка є емоційним центром опису. Дієслово руху виділене внутрішньо синтагменною паузою й пролонгованим вимовлянням голосного, а також оформлене поступово спадною ковзною шкалою з порушеною поступовістю та сповільненим темпом. Таке інтонаційне оформлення піку ЕПП позначає кульмінаційний момент усього описового фрагмента та підсилює відчуття паніки й розпачу людей від споглядання страшного монстра.

Проаналізовані нами типові приклади сільських описів ілюструють загальні просодичні характеристики описів із середнім та високим рівнями ЕПП. Так, для статичних описів із середнім показником критерію K властиві: модифікації гучності (помірна – підвищена) й темпу (сповільнений – помірний), розширений тональний діапазон, середньо підвищені різновиди спадних і висхідних термінальних тонів, середньо підвищений висотнотональний рівень фрагментів в цілому та окремих інтоногруп з піками емоційності. Загальними рисами описів з високим рівнем ЕПП є: виділення піку внутрішньо синтагменною паузою й пролонгованим вимовлянням голосного або приголосного, ковзна шкала, високі та середньо підвищені різновиди спадних і висхідних термінальних тонів, складний інтонаційний контур, розширений і широкий тональний діапазон, високий та середньо підвищений висотнотональний рівні всього опису й окремих ділянок із зафіксованими піками емоційності, варіювання темпу (прискорений – швидкий з можливим подальшим сповільненням) і гучності (помірна – підвищена – висока з можливим її зниженням).

Результати проведеного таким чином аналізу варіювання показників рівня ЕПП в англомовних прозових описах природи свідчать, що всім досліджуваним видам описів, незалежно від їхньої типово-видової приналежності притаманний переважно високий рівень ЕПП. При цьому статичні й статично-динамічні різновиди міських описів природи містять фрагменти із низьким рівнем ЕПП. Крім того, міські описи природи практично не реалізуються на середньому рівні ЕПП. У свою чергу, сільські описи природи характеризуються переважанням їхньої актуалізації з високим рівнем ЕПП та наявністю статичних фрагментів, маркованих його середнім рівнем. Уважаємо також доцільним зазначити, що використання в нашій праці критерію Калити-Тараненко для вивчення закономірностей варіювання рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу в англомовних прозових описах природи показало досить високу ефективність його практичного застосування під час проведення експериментально-фонетичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: Монографія / Калита Алла Андріївна. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
2. Калита А. А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання (експериментально-фонетичне дослідження англійського емоційного мовлення): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. А.Калита – Київ, 2003. – 32, [1] с.
3. Калита А.А. Критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2-х ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2012. – Вип. 105 (1). – 476-484 с.
4. Калита А.А. Метод комплексної енергетичної оцінки процесу просодичного оформлення мовлення / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 4-х ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2009. – Вип. 81 (1). – 359-365 с.
5. Brown D. Angels and Demons / D. Brown – Bookmarque Ltd., Croydon, Surrey, 2003. – 624 p.
6. Dickens Ch. A Christmas Carol / Charles Dickens. – L.: Odhams Press Ltd, 1973. – 92 p. – Audio Cassette 1 (68 min.), 2 (72 min.).
7. Doyle A.C. The Hound of the Baskervills / Doyle A.C. – L.: Penguin Books, 1996. – 176 p.
8. King S. The Green Mile / S. King. – L.: Penguin Books, 2007. – 384 p.
9. King S. Selected Stories [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// free-books.me/audio/hudozh/fantastica/63148-King-rassказы mp3](http://free-books.me/audio/hudozh/fantastica/63148-King-rassказы mp3).

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Kalita A.A. Actualizatsia emotsionalno-prahmatychnogo potentsialu vyslovlennya [Actualisation of the emotional-pragmatic potential of an utterance]: Monografia / Kalita Alla Andriyivna. – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2007. – 320 s.
2. Kalita A.A. Systema fonetychnykh zasobiv aktualizatsiyi smyslu vyslovlyuvannya (eksperymentalno-fonetychne doslidzhennya angliyskoho emotsiynoho movlennya) [The system of phonetic means of utterance meaning actualization (experimental-phonetic research)]: avtoref. dysna zdobuttya nauk. stupenya dok. filol. nauk: spets. 10.02.04 "Germanski movy" / A.A. Kalita – Kyiv, 2003. – 32, [1] s.
3. Kalita A.A. Kryteriy rivnya aktulizatsii emotsiyno-prahmatychnogo potentsialu vyslovlennya [The criterion of actualization level of the emotional-pragmatic potential of an utterance] / A.A. Kalita, L.I. Taranenko // Naukovi zapysky. Seriya: Fililogichni nauky (movoznavstvo): U 2-kh ch. – Kirovigrad: RVV KDPU im. V. Vinnychenka. – 2012. – Vyp. 105 (1). – 476-484 s.
4. Kalita A.A. Metod kompleksnoyi enerhetychnoyi otsinky prosodychnoho oformlennya movlennya [The method of complex energetic evaluation of speech prosodic realisation] / A.A. Kalita, L.I. Taranenko // Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo): U 4-kh ch. – Kirovigrad: RVV KDPU im. V. Vinnychenka. – 2009. – Vyp. 81 (1). – 359-365 s.
5. Brown D. Angels and Demons / D. Brown – Bookmarque Ltd., Croydon, Surrey, 2003. – 624 p.
6. Dickens Ch. A Christmas Carol / Charles Dickens. – L.: Odhams Press Ltd, 1973. – 92 p. – Audio Cassette 1 (68 min.), 2 (72 min.).
7. Doyle A.C. The Hound of the Baskervills / Doyle A.C. – L.: Penguin Books, 1996. – 176 p.
8. King S. The Green Mile / S. King. – L.: Penguin Books, 2007. – 384 p.
9. King S. Selected Stories [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// free-books.me/audio/hudozh/fantastica/63148-King-rassказы mp3](http://free-books.me/audio/hudozh/fantastica/63148-King-rassказы mp3).

Abstract. The article outlines the regularities of the level of emotional-and-pragmatic potential criterion actualized in country and city nature descriptions in the English prose. The research is based on the data, obtained during the acoustic analysis of these nature descriptions.

Key words: acoustic analysis, country nature descriptions, city nature descriptions, the English prose, emotional- and-pragmatic potential criterion.

Гуменюк И.Л. Варьирование уровня эмоционально-прагматического потенциала в англоязычных прозаических описаниях природы

Аннотация. В статье исследуются закономерности варьирования уровня актуализации критерия эмоционально-прагматического потенциала в сельских и городских описаниях природы англоязычной прозы на основе данных, полученных в ходе акустического анализа.

Ключевые слова: акустический анализ, сельские описания природы, городские описания природы, англоязычная проза, критерий эмоционально-прагматического потенциала.